

PANORAMA SÖYLEŞİLERİ - VII

Değişen Dünya, Değişen Diplomasi

Mustafa Aydın, Namık Tan, Şevket Ovalı

Prof. Dr. Mustafa Aydın

Büyükelçi (E.) Namık Tan

Doç. Dr. Şevket Ovalı

Panorama Söyleşileri kapsamında sanal ortamda bir araya gelen Prof. Dr. Mustafa Aydın (Kadir Has Üniversitesi), Büyükelçi Namık Tan (E.) ve Doç Dr. Şevket Ovalı (Dokuz Eylül Üniversitesi), dünyadaki değişen siyaset yapma pratikleri ve uluslararası ilişkilerin değişen yapısının diplomasi faaliyetlerini ve devletlerin diplomatik kurumlarını nasıl etkilediğini konuştular.

Panorama Söyleşi 'nin video kaydını izlemek için:

Panorama Söyleşi 'nin ses kaydını dinlemek için:

PANORAMA SÖYLEŞİLERİ - VII

Panorama Söyleşileri kapsamında sanal ortamda bir araya gelen Prof. Dr. Mustafa Aydın (Kadir Has Üniversitesi), Büyükelçi Namık Tan (E.) ve Doç Dr. Şevket Ovalı (Dokuz Eylül Üniversitesi), dünyadaki değişen siyaset yapma pratikleri ve uluslararası ilişkilerin değişen yapısının diplomasi faaliyetlerini ve devletlerin diplomatik kurumlarını nasıl etkilediğini konuştular.

* Deşifre edilen metin yazılı hale getirirken okumayı kolaylaştırmak için **Panorama** editörleri tarafından anlamı bozmayacak sadeleştirmeler, kelime yeri değiştirme ve ifade düzeltmeleri ile yabancı dildeki kelimelerin Türkçe karşılıkları ve bazı basit kelime eklemeleri yapılmıştır. Deşifre için Abdullah Arslan ve Eda Kahraman'a teşekkür ederiz.

SÖYLEŞİ- Mustafa Aydın, Namık Tan, Şevket Ovalı

Mustafa Aydın (Aydın): Merhaba, hoş geldiniz. Bir panorama söyleşisinde daha birlikteyiz. Bu sefer biraz diplomasi konuşacağız. Diplomasinin değiştiği iddiaları var. Eski diplomasi-yeni diplomasi ayrımı yapılıyor ve yeni dünya düzeninde farklı diplomasi yöntemleri ortaya çıktığı söyleniyor. Bunlar gerçekten böyle mi diye bakacağız. Bir işin pratiğinden, bir de işin teorisinden gelen iki kişiyle bunu yapacağız. Pratik tarafta, Emekli Büyükelçi Sayın Namık Tan bizimle birlikte. Kendisi, Dışişleri Bakanlığı'ndan emekli olmadan önce en son Türkiye'nin Washington Büyükelçisiydi. İşin akademik tarafından ise 9 Eylül Üniversitesi'nden Doç Dr. Şevket Ovalı bizimle. O da farklı konularda çalışıyor ama en son *Uluslararası İlişkiler* dergisinde "Twitter Diplomasisi" üzerine bir yazısı yayınlanmıştı. Dolayısıyla, bu konuyu konuşmak için en uygun iki kişiyle birlikteyiz.

Sayın Büyükelçim sizinle başlayalım. Bu eski diplomasi-yeni diplomasi söylemi çok dolaşüyor ortalıkta. Bir kere, böyle bir şey var mı? Yani, diplomasi binlerce yıldır yapılan bir zanaat aslında; hem meslek hem sanat. Değiştiğini söyleyebilir miyiz?

Değişiyorsa da sizin anladığınız o eski diplomasi neydi? Örneğin aklınıza ilk ne geliyor diplomasi deyince?

Namık Tan (Tan): Ben diplomasinin 1.0'ı diyorum. Bizim başladığımız dönemde "Diplomasi 1.0" vardı. Yani, klasik diplomasi, konvansiyonel diplomasi. İşte, 2. Dünya Savaşı zamanını düşünün. Daha doğrusu çok daha öncelerinden başlayalım. Vestfalya'dan -1648, 1815 Viyana'dan, 1961'de Diplomatik Antlaşmanın imzalandığı zamana kadar giden bir başlangıcı var. Orada, bu klasik diplomasi, hepimizin bildiği gibi meslek memurları eliyle, profesyoneller eliyle, siyah takım elbise, beyaz gömlek, kırmızı kravat ile yapılan bir sanat. Hakikaten meslek. Şimdi, o devrin, diplomasinin, çok yavaş ilerleyen bir ritmi var. Daha ziyade sert güç unsurları hakim -yani, *hard power*denilen unsurlar. Gizlilik esas, şeffaflık hemen hemen yok. Şekilcilik ön planda ve mekana bağlı. Muhataplar devlet. Karşınızda devletler arasında bir kurum var. Yani büyük bir kurumun başka bir kurumla etkileşimi, onunla ilişkileri. Mobilitesi pek yok. Yalnız maliyeti yüksek. Maliyeti şu anlamda söylüyorum; sorumluluk açısından çok ciddi kuralları var. Devletin çıkarları en ön planda geliyor. Şöyle geriye dönüp baktığımızda Henry Kissinger'ı hatırlayabiliriz. Kissinger, klasik diplomasinin en belki de en güzide örneklerinden bir tanesi. Onun devrini hatırlayın.

Yavaşlıktan kastımı da şöyle anlatmak isterim. Bizim mesleğe girdiğimiz zamanlarda, işte manuel daktilolarla haberleşme işini görürdük. Kripto kullanımı -şimdi de var, o zamanda vardı, ama onun için özel bir eğitim almak gerekiyordu. Mekanik aletlerle kriptolandırma işlemleri yapılıyordu. Tabii bunlar zaman alıyordu. Bir yazıyı yazıp cevabını almak; bırakın yazıyı yazmak süreci dahi epey bir zaman alıyordu. Kendiniz -müsevvit denilen, yani bir yazıyı kaleme alan kişi-bunu alıp kendi üstüne götürecekti. O silsile-i meratip dediğimiz yöntemle onay alacak ve onlar sırayla siyasi kişiliğe kadar gidecek. Siyasi kişi bunu uygun görecekti. Tabii, arada bir takım merhaleler var. Oralarda da onaylanabilir ama önemli bir konu mutlaka siyasi onay gerektirir. Oraya kadar gidecek. Bu, tahmin edersiniz, çok ciddi bir süre alırdı. Ben bunları yaşadım. Hakikaten benim devrim de yaşadı. Bizim devreden sonrası yaşamadı bunu. Çok ilginç. Zira, bütün bu *reporting*(raporlama) dediğimiz, yani bizim gözlemlerimizi merkeze aktardığımız süreç çok zorlu bir süreçti. Vakit alıyordu. Ama bu sürece hiçbir dış aktörün müdahalesi yoktu. Biz kendi içimizde bütün bu bilgilerin toplanmasından

tutun, onların analiz edilmesi, buna ilişkin talimatların hazırlanması sürecini hep kendi ailemiz, daha doğrusu küçük aile dediğim elçilik içerisinde kurumsal anlamda götürdüğümüz bir süreçti. Klasik diplomasi bu. Klasik diplomasi, şimdiyle kıyaslanamaz. Hakikaten diplomasi 1.0 diye nitelendirmek gerekir diye düşünüyorum. Sonrasını tabii konuşacağız. O çok daha farklı bir süreç.

Aydın: Tamam. Teşekkürler. İyi bir giriş oldu. Yazılar tabii tekamül ederek, zaman içinde gelişerek hazırlanıyor ve bu vakit alıyor. Aslında belki biraz da bu yavaşlıktan kaynaklanan bir oturmaşlık var yapılan işlerde, biraz nihailik var. Yani sürekli değişen ama hızlı bir işleyiş gibi de olmuyor o eski kuşak yavaş diplomaside, çünkü üzerinde uzun süre bir düşünölmüşlük oluyor.

Tan: Bunun yararlı tarafları da var doğrusunu isterseniz. Çünkü bizim işlerimiz aceleye gelmez. Yani doğrudan kişileri ilgilendiren bir şey değil; bir ulusu, bir devleti, bir milleti ilgilendiren adımlar atıyorsunuz. Aceleye gelmez. Bugün biraz daha farklı gibi; diplomasının diğer safhalarına geçtiğimiz de bunu konuşacağız. Doğrusu burada artı taraflar da vardı. Bu yavaşlık daha fazla düşünmeyi beraberinde getiriyordu. Düşündükçe doğruya sağlıklı adım atıyorsunuz. Onun da rolü var. Onu bir şekilde yadsımamak lazım.

Aydın: Tamam. Biraz sonra buna biraz daha girelim. Şevket Hocam, sizin tarafta, yani akademik olarak buna baktığınızda da var mı böyle eski diplomasi-yeni diplomasi ayrımı? Yapabiliyor muyuz böyle bir ayrım? Yoksa, “diplomasının temeli aşağı yukarı aynıdır, binlerce yıldır aynı temeller üzerinde yapılır. Belki araçları değişmiştir” mi diyeceğiz. Yoksa, hakikaten, şu andaki diplomasının eskisinden daha farklı yönleri var mı?

Şevket Ovalı (Ovalı): Hocam, teşekkür ediyorum. Aslında diplomasi çok değişmedi. Sayın Büyökelçimin bahsettiğı klasik diplomasi metotları, klasik diplomasi araçları hala en geçerli yöntem. Devletler arasında, örgütler arasında, aktörler arasında ilişki kurmada en önemli yöntem hala klasik diplomasi. Ancak şunu söylemek belki mümkün; diplomatik angajman biçimleri çeşitlendi. Belki bu en doğru ifade olacak. Nedir çeşitlenen diplomatik angajman biçimleri?

Uluslararası İlişkiler artık 17. Yüzyıldaki gibi veya 19. Yüzyıldaki gibi değil. Tabii, buna paralel olarak diplomatik angajman biçimleri de 17., 19., hatta 20. Yüzyıl başındaki gibi değil. Dolayısıyla yeni diplomasi dediğimizde, klasik diplomasiyi tamamen bir kenarda bırakan yeni bir diplomasi biçiminden bahsetmiyoruz. Değişen diplomatik araçlardan bahsediyoruz. Nedir bu araçlar? Şöyle hızlıca baktığımız vakit, örneğin; dijital diplomasi, Twitter diplomasisi, bu aralar popüler olan Zoom diplomasisi diyenler de var. Ünlü diplomasisi dediğimiz 'celebrity diplomacy' diye bir kavram var. Mesela, Hollywood'da ünlü yıldızların belli başlı konular üzerinde yürüttükleri faaliyetler var; özellikle Birleşmiş Milletler nezdinde 'ünlü diplomasisi' diye geçiyor. Farklı farklı diplomatik angajman biçimleri var. Hatta en popülerlerinden biri de futbol diplomasisi, spor diplomasisi diyebileceğimiz bir tür. Bu da yeni diplomatik angajman biçimlerinden biri. Tabii, buna ek olarak da sıklıkla üzerinde durduğumuz internet diplomasisi, web diplomasisi veya nasıl adlandırırırsak adlandıralım, internetin sağladığı iletişim imkanlarını ve sosyal medya platformlarını kullanarak yürütülen diplomatik faaliyetler var.

Müsaade ederseniz, Sayın Büyükelçim eski diplomasiinin avantajları vardı, ama dezavantajları da vardı demişti. İsterseniz ben de yeni tip diplomatik angajman biçimlerinin kısaca avantaj ve dezavantajlarından bahsedeyim. Oradan devam edelim.

Özellikle internet üzerinden, internet araçları üzerinden yürütülen diplomasiinin, diplomatik angajmanların bazı avantajları var. Bunlardan bir tanesi zaman kaybının önüne geçilmesi. Artık anlık etkileşimlerle, sadece gönder butonuna basmakla, *e-mail*(e-posta) üzerinden veya farklı platformlar üzerinden özellikle kriz durumlarında hızlı hareket etmek, zamanı çok daha verimli kullanmak mümkün. Avantajlardan biri bu. İkincisi, bu yeni tarz diplomasi yani dijital diplomasi ya da internet diplomasisi, nasıl adlandırırırsak adlandıralım, eski klasik diplomasiye göre daha şeffaf diyebiliriz. Şeffaftan kastettiğimiz şu: kapalı kapılar ardından neler oluyordu sorusu herkes tarafından merak edilen bir sorudur ve hala kapalı kapılar ardından konuşuyoruz. Özellikle devletleri ilgilendiren, üst düzey güvenlik gerektiren konular tabii ki kamuoyunun önünde tartışılmıyor ama artık kamuoyu çok daha yakından neler konuşulduğuna dair ipuçlarını takip etme imkanına sahip. Yani bugün bakanlıkların, bakanlık personellerinin kendi

hesapları aracılığıyla yapmış oldukları bilgilendirmeler, bu konuda tam olmasa da ipuçları veriyor. Onun dışında şeffaflıktan kastettiğim yurttaş katılımına açık - yurttaş da tam doğru bir kelime olmayabilir- kullanıcı katılımına açık yeni diplomasi. Örneğin, Trump'ın bir tweet'inin altına buradan bir yurttaş onu *mention*'layarak (etiketleyerek) cevap verebiliyor. Eskiden pek sıkça karşımıza çıkmayan bir şey bu. Üçüncü avantajıysa, yeni tip internet üzerinden yürütülen bu diplomasi düşük maliyetli. Biraz önce, Sayın Büyükelçim de aynı şeyi söyledi. Zirveler, ikili görüşmeler vb. çok maliyetli operasyonlar; yani uçuş planlamaları, güvenlik harcamaları, yeme-içme, otel vs. dediğinizde bayağı maliyetli operasyonlar. Ama internet üzerinden yürütülen bu diplomatik faaliyetler bunlarla kıyaslanamayacak kadar düşük, hatta neredeyse sıfır maliyetli operasyonlar.

Peki, her şey güllük gülistanlık mı? İnternet diplomasisinin hiç mi dezavantajı yok? Muhakkak, önemli dezavantajları da var. Özellikle bu tip diplomatik angajmanlar doğru kullanılmadığı zaman veya tecrübeli diplomatların filtresinden geçmediği zaman devletler arasında çok ciddi krizler doğurabiliyor. Bunu, belki ileride daha ayrıntılı konuşacağız ama sadece Başkan Trump'ın, Pence'in, Pompeo'nun hatta Bolsonaro'nun internet faaliyetlerine, gönderilerine bakarak bile söyleyebiliriz. Kriz çıkarmaya son derece müsait internet araçları. Önemli dezavantaj olarak değerlendirebileceğimiz ikinci başlık, klasik diplomasi bugün hala sonuç almada en önemli unsur. Yani, kriz yönetimi, karşılıklı güven inşası, güven arttırıcı tedbirler, barış inşası gibi kavramların işlevselliği ancak klasik diplomaside anlam kazanıyor. Yani sanal ortamda hiçbir anlamı olmuyor bunun. Bir örnek vereyim isterseniz. Geçenlerde dikkatimi çekmişti. Örneğin, 1968-69 Vietnam Barış Görüşmeleri'nde, Paris'te yapılan görüşmelerde, masanın biçimi ve diplomatların bu masanın neresinde oturacağı ve kaç cm² yer işgal edecekleri 10 hafta tartışılmış. Bu çok önemliydi. Bayraklar nerede duracak? Konuşmanın tarafları nerede oturacaklar? Sadece 2,5 ay bunun üzerinde tartışmalar yürütülmüş. Bu önemli miydi? Evet, önemliydi, çünkü o müzakereye katılan tarafların güvenini arttırıcı, gerektiğinde belki de pozitif adımlar atacak, yapıcı adımlar atmalarını sağlayacak önemli bir unsur bu. Sanal diplomasi veya internet diplomasisi bu araçların hepsinden yoksun. Yani, normalde 2-3 gün sürecek G-7 veya G-20 toplantısı yaklaşık 90 dakika sürüyor. Bunlar önemli şeyler. Bu önemli bir zayıflığı, dezavantajı. Bir başka dezavantajı da internet diplomasisinin ciddi anlamda güvenlik riskleri barındırması. Her türlü terör örgütü veya organize suç

örgütünün bu toplantılara sızma, bunları sabote etme gibi imkanları var. Örnek vermeme isterseniz; Almanya Dışişleri Bakanlığı Nisan'ın 2. haftasından itibaren tüm diplomatlarına görüşmeleri "Zoom" üzerinden yapmalarını yasakladı, güvenlik gerekçesiyle. Bir dezavantajı daha bu alanın dezenformasyona ve manipülasyona çok müsait olması. Yani, sağlıklı bilgi edinemeyebiliriz buradan. Hatta yakın zamanda biliyorsunuz, Twitter, çeşitli ülkelerdeki birçok hesabı kapattı, dezenformasyon ve bilgi manipülasyonu gerekçesiyle. Dezavantajları da bunlar.

Aydın: Evet. Peki; Sayın Büyükelçim, diplomasi deyince ya da aslında müzakere deyince -ki diplomasinin de önemli bir tarafı da müzakere yapılması- benim aklıma hep yüz yüze yapılan görüşmeler geliyor. Yani, tabii telefonla da muhatabınızla konuşabilirsiniz, yüzünü görmeden ya da bugünkü gibi bu tür araçları kullanarak da yapılabilir ama siz işin pratiğinden geliyorsunuz, bir başka ülkenin diplomatiyle konuşurken yüz yüze olmak, karşı karşıya olmak, el sıkıp birlikte masanın iki tarafına oturup yüzüne bakıp, gözlerinin içine bakarak konuşmak; bunun bir farklılığı, size kazandırdığı bir şey var mıdır? Sanki vardır gibi geliyor bana. Orada, onu tartmak açısından önemlidir diye düşünüyorum ama ne dersiniz?

Tan: Hocam, çok haklısınız. Size %100 katılıyorum. Şöyle ifade edeyim; bir poker oyununu düşünün; bunu sanal ortamda oynamak da var ama yüz yüze bir masanın etrafında da oynamak mümkün. O takdirde mimiklere bakarak, davranışlara bakarak pozisyon almanız, daha doğru karar vermeniz, daha doğru kağıdı oynamanız mümkün. Veya bir plastik cerrahı düşünün. Bir plastik cerrah veya bir doktor size dokunmadan veya yüz yüze gelmeden mesleğini icra edemez. Buna benzer bir tarafı var mesleğimizin. Çok haklısınız. Biz elbette, muhatabımızla yüz yüze görüştüğümüz zaman kaydedeceğimiz mesafe ve onunla nelerin alınıp verilebileceği, hangi konularda nerelerde sınırların belirlenebileceği gibi konularda daha isabetli bir denklem kurabiliriz diye düşünüyorum. Bu bakımdan bu bir dezavantaj. Biraz önce, Hocam gayet güzel anlattı. Müsaade ederseniz, ben şöyle söyleyeyim: diplomasi 1.0 dedik ama bundan sonraki evreleri de var. Bu bir süreç. Dünyadaki özellikle teknolojik gelişmelerden kendinizi soyutlayamıyorsunuz. Yavaş yavaş diplomasinin içine -diplomasinin tabii temelleri aynı ve belki de hiçbir zaman değişmeyecek; zaten değişirse o zaman zaten diplomasi olmaz- neticede farklı aktörler ve farklı araçlar hocamın söylediği gibi girmeye başlıyor. Mesela 1980'li yılların sonuna doğru, Soğuk Savaşın bitimiyle

birlikte aŖađı yukarı hepimizin bildiği gibi bir kamu diplomasisi tarifi yapıldı. Daha doğrusu diplomasiyi tarif etmek kolay. Bakınız size klasik diplomasiyi birkaç paragrafta mümkün olduğunca anlatabilirim. Ama dijital diplomasi dediğiniz zaman bunu tarif etmek öyle kolay değil. Sokaktaki insandan tutun, baŖka meslek erbaplarının, medya vs. kültürel kurumların da işin içine dahil olması gerekiyor ve bu işi karmaŖıklaŖtırıyor birazcık. Aktörler fazlalaŖtıkça, yani devletin yanı sıra baŖka unsurlar da işin içine girmeye baŖladıkça karmaŖıklaŖıyor. Zamana ve mekana bağlılık yavaş yavaş ortadan kalkıyor. Siz istesenez de istemesenez de dünyanın çok farklı bir yerinde vuku bulmuŖ bir olaya karŖı tepki göstermeniz, anında tepki göstermeniz gerekebiliyor. Klasik diplomaside, bizim çok söylediğimiz bir şeydir, “üstünde 1 gün uyuyup ondan sonra bir bakalım ne olacak” diye. Ŗimdi buna vaktiniz yok. Dolayısıyla, bir de ödöl-ceza yöntemi artık ortadan kalkıyor. Daha ziyade kalpleri kazanarak, gönülleri kazanarak bir politika oluŖturma gereği ortaya çıkıyor. Bunu için de Joseph Nye’in bir *soft power*(yumuŖak güç) hadisesini ortaya koyabiliriz. Nitekim, bu kamu diplomasisini bir anlamda yumuŖak gücün ortaya çıkmaya baŖladıđı bir evre olarak düşünüyorum ve bunun sonraki aşamasını ben asıl dijital diplomasi diye görüyorum. Bu kamu diplomasisinin bir *derivative*’i (türevi) belki de. Veyahut da bir baŖka modeli diye görüyorum dijital diplomasiyi. Hocam biraz önce yine çok güzel söyledi. Tweet diplomasi var mesela, Ŗeffaf diplomasi deniyor. E-diplomasi, sosyal medya unsurlarının öne çıktığı bir süreç baŖlıyor. Zamana ve mekana bağlılık ortadan kalkıyor. Bu çok önemli. O kadar önemli ki sizin buna cevap veremediğiniz takdirde mesajınız etkinliğini tamamen yitiriyor. Çünkü baŖka unsurlar bunu yanıtlamıŖ ve sizin istemediğiniz bir yöne olayın yönlenmesini sađlamıŖ oluyorlar. Bu da size çok ciddi bir kayıp olarak geliyor. Bir maliyet olarak geliyor ve diplomasi öyle bir hale geliyor ki her yerde her zaman diliminde herkes tarafından yapılan bir şey haline geliyor. Çok taraflı, çok süratli. Bakınız klasik diplomasinin sıkıntısından, daha doğrusu avantajlarından bahsetmiŖtik. Burada da sıkıntı var. Sürat iyi bir şey değildir diplomaside. Çünkü baŖ edemeyeceğiniz bir sürat bu. Çok kolay değil. Bunu profesyonel hayatımız çerçevesinde çok çeŖitli olaylarda yaŖadık biz. Bu dijital diplomasi aşamasına da belki *smart power*(akıllı güç) olarak niteleyebiliriz. İşte *hard power*(sert güç) vardı, sonra *soft power* geldi, Ŗimdi de *smart power* diyelim.

Aydın: Akıllı güç yani.

Tan: Evet, akıllı güç diyelim. Bir de bu yönü var. En nihayet bugün geldiğimiz nokta çok önemli. Ben onu söylemek istiyorum, vurgulamak istiyorum, altını çizmek istiyorum. O da artık bu *augmented reality*-arttırılmış gerçeklik- dediğimiz yani *Artificial Intelligence* (yapay zeka) ve *Big Data*(Büyük Veri) içeren, inovasyon içeren, artık sesi, görüntüyü, videoyu, grafik verileri bilgisayar marifetiyle üzerinde oynayarak sanal aleme taşımak söz konusu. Bu hepimiz için yeni. Hatta dijital diplomasinin ötesinde bir hadise bu. Duyguları yönlendirmeye yönelik bir şey. Burada muhatap devlet yok. Sınırlar ortadan kalkıyor dikkat ederseniz. Artık sınır yok. Bizim klasik diplomaside sınırlar çok belirgin, devletlerin sınırları belirgin. Devletlerin varlık itibariyle yani *existensial*(varoluşsal) bir anlamı var. İşte Türkiye, sınırları belli bir ulus-devlet, Fransa öyle, İngiltere öyle, bütün komşular öyle. Ama şimdi öyle bir duruma geldik ki mesela yeni uluslar ortaya çıktı. Mesela, Facebook. 1,7 milyar kişiye hitap ediyor. Facebook kendini devlet olarak görüyor. Google öyle, WhatsApp öyle. Twitter'ın bile 320 milyon nüfusu var. Yani devlet gibi karşınıza çıkıyor. Siz istesenez de istemesenez de. Şimdi bu aktörlerin olduğu bir diplomasiyi nasıl tarif edeceğiz? Bu çok çok güç. Klasik diplomasi; evet diplomasinin belirli unsurları var ama şimdikilere acaba diplomasi diyebilecek miyiz? Bu konuda benim ciddi şüphelerim var. Bunun tabii artıları ve eksileri var. Bizim açımızdan ne getirir ne götürür onu da konuşabiliriz belki. İnovasyon boyutu var, yaratıcılık boyutu var vs. Bunları da konuşuruz.

Aydın: Ben şöyle anlıyorum ikinizin anlattıklarınızdan; aslında eski ve yeni diplomasi arasında bayağı farklar var; ciddi bir değişim söz konusu. Dünya büyük ölçüde değişti ve Uluslararası İlişkiler de çok değişti. Aslında, Uluslararası İlişkilerde yaptığımız tartışmaların bir uzantısı gibi bu tartışma. Biz de Uluslararası İlişkiler'de disiplinin sınırların kaybolmasından bahsediyoruz, aktörlerin değişmesinden bahsediyoruz, araçların değişmesinden bahsediyoruz. Hepsi aslında diplomaside de var. Aktörler değişmiş, araçlar değişmiş, mecralar değişmiş, hedefler de değişmiş. Artık sadece devletleri hedeflemiyoruz, devlet-dışı oluşumlar ve sizin söylediğiniz gibi sanal alemi de hedefliyoruz. Peki, burada Şevket Hocam, mesela bütün bu değişikliklerin yanı sıra -ki onların ayrıntısına birazdan gireriz- lider diplomasisi gibi yöntemler de değişmeye başladı. Burada diplomat dediğimiz kişi aradan çıkmaya başladı. Yani, Twitter'da diplomasinin 24 saate uzaması, bu kadar hızlı karşılık verebilmek ihtiyacı, lider diplomasisinde tepedeki iki kişi arasındaki konuşma vs.; bütün bunlarda eski klasik diplomasideki

diplomatlar aradan çıkmaya başladı. Sence bunun bizim anladığımız anlamda dış politika, uluslararası ilişkiler ya da diplomasi üzerine bir hasarı oluyor mu? Bir sorun yaratıyor mu? Diplomat mesleğini ortadan kaldırsak, çıkartsak diplomatları tamamen, hayat aynen devam edebilir mi sence? Yoksa, orada başka bir şey mi olur?

Ovalı: Hocam, diplomatların aradan çıkması ya da *bypass* edilmesi -veyahut onların görüşlerinin liderler tarafından dikkate alınmaması diyelim- hiç de olumlu bir etki yapmadı diplomasi üzerinde. Bilhassa bunu dijital diplomasi veya Twitter diplomasisi örneklerinde görüyoruz. Biraz önce, Sayın Büyükelçim söyledi; “İlk önce bir 24 saat bekleyelim, bir yutkunalım, bir yatalım, düşünelim ondan sonra karşılık verelim” klasik diplomasinin en temel prensiplerinden biriydi.

Aydın: Aslında tabii -hocam araya girdim ama- o 24 saatte de yatıp uyumuyorsun. Devletin kurumlarına soruyorsun, bilgi alıyorsun, bilgiyi topluyorsun. Doğru bir cevap verelim diye üzerine yatılıyor aslına bakarsan. Bugünkü sosyal medya dünyasında söylediğimize dikkat etmemiz gerekiyor, yoksa alıp götürürler, “eskiden diplomatlar uyuyormuş” derler. J

Ovalı: Tabii, doğru. Zaman kazanıyorduk diyelim. Arka planda bu işler devam ediyordu. Şimdi işin zor tarafı, Sayın Büyükelçinin de söylediği gibi anlık reaksiyonlar bekleniyor. Anlık tepkiler bekleniyor. Anlık tepkiler ölçülüyor. Sadece muhatabını hedeflemiyor siyasetçiler veya devlet insanları. Aynı zamanda kamu diplomasisinin hedef kitlesi olan kendi yurttaşlarını ve diğer ülke yurttaşlarını veya kullanıcıları da hedefliyorlar. Bunları kazanmayı da hedefliyorlar. Tabii, durum böyle olunca, bir takım kontrolsüz çıkışlarla karşı karşıya kalabiliyoruz. Bu da sanal diplomasinin veya internet, Twitter -veya nasıl adlandırırsak- bu diplomasinin olumsuz yönünü daha fazla ön plana çıkartıyor. Özellikle, bir önceki turda da söylemiştim, tecrübeli diplomatların filtrelerinden geçmemiş açıklamalar, konuşmalar, anlık mesajlar büyük kriz çıkarma potansiyeline sahip. Hatta bu kriz çıkarma potansiyelinin diplomatlar üzerinde de ciddi bir baskı oluşturduğunu söylemek hiç yanlış olmayacak. Kendi araştırmamda karşılaştığım bir başlıktı bu. İsmi vermek istemeyen Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı’ndan iki diplomat, üzerlerindeki baskının son derece yüksek

olduğunu, arttığını, her an Başkan'ın hangi ülkeyle nasıl bir kriz çıkarabileceğine dair stres katsayılarının arttığını söylemişlerdi. Hatta, Dışişleri Bakanı, Ulusal Güvenlik Danışmanları güne briefing (bilgilendirme) almadan önce Başkan'ın tweet'lerini okuyarak başladıklarını röportajlarında ifade ettiler. Diplomatların bu kadar devre dışı bırakılması bana kalırsa bu mecrayı krize daha yatkın bir hale getiriyor. Diplomatların olduğu, konuşmaların ölçülüp tartıldığı, verilecek demeçlerin o diplomatların filtresinden geçmesi kriz olasılığını düşüreceği gibi, internet diplomasisinin yapıcı ve pozitif etkilerini de arttıracaktır. Ama diplomatların devre dışı kalması kriz üretmekten başka bir işe yaramıyor. Başlangıçta da söylediğim gibi, elimizde Başkan Trump örneği var.

Aydın: Evet. Burada bir de şöyle bir şey var. Hızın beraberinde getirdiği bir yansıma bu. Diplomasinin veya klasik diplomasinin özünde ve içinde protokol var. Sen, Vietnam Savaşı'yla ilgili örneği verdin. Ondan çok önce, Viyana Kongresi'nde salona kim hangi kapıdan girecek, ne zaman girecek müzakeresi aylarca sürüyor. Aynı büyüklükte kapıdan girip, aynı büyüklükte sandalyelere oturup oturmamak vs. gibi. Bunlar diplomasinin başarılı olup olmamasını da beraberinde getiriyor. Fakat bu tabii o eski dönemin, Sayın Büyükelçimin de söylediği gibi, yavaş olabilmenin getirdiği bir lüks. Bugünkü hızlı süreçte, hızlı dünyada bu protokole de çok fazla yer yokmuş gibi geliyor bana ve o yüzden de insanlar biraz da diplomasiyi bu eski kalmış, bir anlamda 'arkaik' gözükten protokolle özdeşleştirip, ciddi bir eleştiri de getirmeye başlıyorlar. Acaba protokolün yeri nedir diplomaside? Bir de onu açalım biraz. Kim başlamak ister? Sayın Büyükelçim, yine sizden başlayalım.

Tan: Şimdi, hadiseye siyah-beyaz diye bakmamak lazım. Hocama katılıyorum. Elbette, bizi daha ciddi krizlerle baş etme konusunda hassas hale getiriyor. Bu artan ritm diyelim ya da yeni sosyal medya araçlarının ortaya çıkması. Zira, dikkat ederseniz klasik diplomaside veya onun uzantısı olan birtakım uygulamalarda hep karşınızdaki muhatabınız bir devlet, aktör olarak. Fakat bu dijital diplomaside devlet dışı aktörler var. En kötü tarafı bu. Dolayısıyla, mesela siyasi kişilerin yarattığı birtakım krizlerin çözümü konusunda, bu nereden gelirse gelsin onları çözümlmek, onlara şekil vermek konusunda tecrübesi vardır her diplomatın. Dolayısıyla, onları ben önemsemiyorum, ama asıl sıkıntı devlet-dışı aktörlerin dezenformasyonu. Mesela, onların bu süreç içinde yapabilecekleri o kadar çok şey

var ki, hiçbir diplomatın hiçbir araçla buna karşı koyması hakikaten mümkün değil. Bırakın siyasetçilerin yaratabildiği bazı sıkıntıları veya diplomatların yaratabildiği sıkıntıları; diplomasi dışı aktörlerin bizim sırtımızdan yarattıkları krizler çok daha önemli diye düşünüyorum. Bunun maliyeti öylesine büyük ki, bunu yerine oturtmak sonra bazı hallerde mümkün olamıyor. Çünkü artık zamanı ve mekanı kaybettiğinizde, sınırları kaybettiğiniz zaman buna bir çerçeve vermek mümkün olamıyor ve bunun da maliyetini o ilgili devlette veya devletlerde herkes ödüyor. Dolayısıyla ben şunu düşünüyorum: ben mesela Müsteşar Yardımcılığım sırasında bu sosyal medyaya önem verdim, kamu diplomasisi de dahil olmak üzere, sosyal medyayı kuran ekipten biriyim. Mesela, benim zamanımda bizim bakanlığımıza bir Twitter hesabı açılmıştı. Bunu çok desteklemiştim. Yine kamu diplomasisi konusunda çok ciddi çalışmalarımız olmuştu. Bir anlamda bugünleri öngörmüştük. Bizim de o ataletten kurtulup, o klasik diplomasinin yavaş ritminden çıkıp bunları hesap ederek kendimizi ona göre eğitmemiz gerekiyordu. Bizim de statik bir anlayışla hareket etmemiz mümkün değil. Bütün bunlara kendimizi iyi eğitmemiz gerekiyor. Kadromuzu iyi eğitmemiz gerekiyor. Dijital diplomasi nedir? Bunların kullanımı, araçları, etkin olarak nasıl kullanabiliriz? Kendi devletimizin çıkarlarını daha ileriye götürebilmek bakımından bu araçları en etkin biçimde nasıl kullanabiliriz? Bunları öğrenmemiz gerekiyor. Bizim edilgen değil, aynı zamanda ön alıcı - proaktif- çalışmalar yapmamız gerekiyor. Bu konuda, Türkiye’de en önemli adımları atmış kurum, Türk Dışişleri Bakanlığı’dır. Devlet sistemine -bakınız bunu size büyük bir iftiharla söyleyebilirim- e-devlet kavramını, interneti, çeşitli sosyal medya hesaplarının kullanılması bağlamında gerekli tecrübeyi getiren Dışişleri Bakanlığı’dır. Bunu herkes bilir. Bu koordinasyonu yapmak bakımından da çok önemli adımlar atılmıştır vakti zamanında. Yine hatırlayacaksınız belki, bir kamu diplomasisi bölümü açıldığında kurumsal olarak bizim bir parçamız idi. Bunun bizim parçamız olması veya başka bir bakanlığın parçası olması önemli değil, ama böyle bir kurumun mutlaka olması gerekiyor. Bunu bir yerden, bir elden koordine edilmesi gerekiyor. Aksi takdirde, siz kendi içinizde kontrolü yitirirseniz, zaten çok dağınık ve çok hassas olan bu süreçte ciddi hatalara yol açabilir diye düşünüyorum. Ben bunu bir *challenge*(meydan okuma) olarak görüyorum. Bu meydan okumayı iyi yönetmemiz gerektiğini düşünüyorum. Bu bir meydan okumadır. Bizim için önemli bir konudur. Dijital diplomasiyi çok önemsiyorum. Bugünün dışında kalmamızın söz konusu olamayacağına inanıyorum. Dolayısıyla iyi öğrenmemiz, kurumlarımızı iyi koordine etmemiz, gerekli araçlarla onları güçlendirmemiz, iyi eğitim vermemiz bizi daha etkin kılacaktır diye düşünüyorum.

Aydın: Peki. Şevket Hocam, biraz da işin pratiğine de bakalım. Benim diplomasiyle ilgili çok sevdiğim bir tanımlama var. Her yerde de kullanırım aslında. “Diplomasi yerden taş alıncaya kadar köpeği meşgul etme sanatıdır.” Benim için işin özü biraz da bu. Sayın Büyükelçim, bir önceki turda sert güç, yumuşak güç, akıllı güç üçlemesinden bahsetti. Diplomaside de eğer elinde güç yoksa, elinde bir malzeme yoksa, neyle diplomasi yapacaksın? Bu soru önemli. Senin en son Türk-Amerikan ilişkilerinde Twitter diplomasisi üzerine yazdığın yazıda daha çok tarafların Twitter mesajları üzerinde duruyorsun, ama sonuçta ortada da bir güç ilişkisi var. Bu güç ilişkisiyle diplomasi arasında nasıl bir bağ kuruyorsun? Devletlerin sahip oldukları imkanlar ve araçlar ile diplomaside bunların kullanılması.

Ovalı: Aslında sanal ortam, internet, Twitter, Facebook veya Instagram ya da diğer profiller, bu güç asimetrisinde daha güçsüz olan tarafa avantaj sağlıyor diyebiliriz, Mustafa Hocam.

Aydın: Sağlıyor mu, sağlıyor gibi mi gözüküyor? Onu merak ediyorum.

Ovalı: Ne kadar başarılı olarak kullanıldığına bağlı veya ne kadar aktif olarak kullanıldığına bağlı. Eğer zarar verici bir şekilde kullanılıyorsa veya bilinçli bir şekilde kullanılmıyorsa bu dijital araçlar, o zaman tabii ki zarar veriyor. Ama öte taraftan hızlı bir şekilde bu değişme ayak uyduran, adapte olan dışişleri teşkilatları çok hızlı reaksiyonlar geliştirebiliyorlar. Sanal ortamda görünürlüklerini arttırabiliyorlar. Belki de gerçek hayattaki o güç asimetrisini sanal araçları kullanarak kendi lehlerine çevirebiliyorlar. Bu sadece devletler için de geçerli değil aslında. Birtakım sosyal gruplar, siyasi hareketler, devlet altı gruplar, lobi grupları, çıkar grupları da bu alanı son derece verimli kullanarak kendi dezavantajlarını avantaja çevirme gayreti içerisindedir. Özellikle bu alanda olumsuz konularda kendine avantaj çıkaranlar kimlerdir dersek, mesela pek çok terör örgütünün bu alanı aktif bir şekilde kullandığını, kendilerine sempatizan toplayabilmek, katılımcı toplayabilmek için bu internet ortamını kullandıklarını biliyoruz. Bu şekilde bu güç asimetrisini kendi lehlerine çevirmeye çalışıyorlar. Aynı zamanda bir propaganda aracı olarak da kullanıyorlar. Biraz önce Sayın Büyükelçim söyledi. Dezenformasyonun en kolay yayıldığı yer internet. Bunun başında da Facebook, Twitter gibi aplikasyonlar geliyor. Buraları çok aktif

biçimde yine bu devlet dışı aktörler de kullanıyorlar. Devletlerden de bu araçları düzgün kullananlar değişime çabuk uyum sağlayanların açıkçası terazide durumu biraz kendi lehlerine çevirdiklerini söylemek yanlış olamayacaktır. İsterseniz, Türkiye'nin nasıl kullandığına bakalım. Pratik dediğimizde oradan gidelim.

Sayın Büyükelçimin söylediği gibi Türk bürokrasisi içinde bu sanal dönüşüme, internet ortamına en hızlı uyum sağlayan kurumumuz -bunu gururla da söylüyoruz tabii- Dışişleri Bakanlığı. Öncelikle yurttaşlara verdiği internet üzerinden hizmetler, e-konsolosluk hizmetleri ve daha sonra sanal ortamda hızlı biçimde görünür olma gayreti Dışişleri Bakanlığımızın bu konuda çok hızlı şekilde gelişen dünyaya uyum sağladığını gösteriyor. Bunun dışında diğer devlet kurumlarımızın da görünürlüğe daha fazla önem vermeye başladıklarını görüyoruz. Çünkü siyasetin kendisi bir bakıma görünürlük. Yurttaşa, seçmene veya bireye erişim. Bu erişimi en kolay kılan vasıta internet ise, siyasetin hiçbir alanının bu dönüşümden bağımsız kalması, izole kalması düşünülemez. Ama şunu tekrardan vurgulayarak söylüyorum, en hızlı uyum sağlayan ve en başarılı bir şekilde kullan kurum bugün Dışişleri Bakanlığı'dır.

Aydın: Peki, Sayın Büyükelçim, şöyle bir şey sorayım. Viyana Kongresiyle başlayan bir kongreler yüzyılı ve kongreler diplomasisi var. O zamanki dünyayı ülkeler biraz öyle yönetmişler. O kongrelerde büyük kararlar alınıyordu. Daha sonra, 20. Yüzyılda ciddi bir konferans diplomasisi mantığı var. Birleşmiş Milletler ile daha önceki Milletler Cemiyeti'nde gördüğümüz ve sonra diğer uluslararası örgütlerle ortaya çıkmaya başlayan genel kurul diplomasisi var. Sonra parlamenter diplomasi diyeceğimiz bir ayak oluşmaya başladı. Sonraları zirve diplomasisi başladı. Soğuk Savaşı bitirenlerden bir tanesi olarak ben Reykjavik Zirvesi'ni hatırlıyorum. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı ile o zamanki Sovyetler Birliği Başkanı arasında yapılmıştı. Bunlar çok önemliydi. Şimdi daha çok son yıllarda moda olan bir lider diplomasisi kavramı var. Liderler eskiden de görüşürlerdi ve aralarında kişisel bir bağ oluşması her zaman iki devlet arasındaki ilişkiye iyi gelirdi. Öyle olduğunu tahmin ederim. Ama son yıllarda, biraz da dünyanın değişimi ve siyasetin değişimi ile alakalı bir şey sanırım; şu anda dünyada daha çok liderleri öne çıkaran siyasi yapılar olduğu için -ki uluslararası sistemde de bu böyle- lider diplomasisi çok vurgulanır hale geldi. Birbirlerine telefon ediyorlar. Twitter'dan karşılıklı mesaj veriyorlar. Birbirlerini ziyaret ediyorlar. Tabii,

teknoloji de hızı arttırdı. Viyana Kongresine gidince o zamanın kraliyet aileleri iki ay kalmışlardı orada. Balolar, yemekler falan. Şimdi buna gerek yok. Uçağa bindiğinizde hemen çok hızlı bir şekilde karşıdaki ülkeye gidip yüz yüze görüşebiliyorsunuz. Bunun diplomasiye getirdiği ve götürdüğü nedir? Yani ne avantajı var lider diplomasisinin? İçimde bir tarafımda diyor ki bazı dezavantajları da vardır. Onlar da nedir? İkisini de ortaya koyalım. Veya koymaya çalışalım.

Tan: Evet. Ben çok negatif olmak istemem ama getirdiğinden fazla götürdüğü var diye düşünüyorum ben şahsen. Ne açıdan diye sorarsanız; şimdi, Viyana Kongresi veya benzer kongrelere giden heyetler, onların aralarda birbirleriyle temasları, yemekler vs. dediniz; çok doğru ama burada bir kere yüz yüze birbirlerini hissederek oluşturdukları bir karar mekanizması var; yani ortaya koydukları karar çok ciddi bir görüşme sürecinden sonra oluyor. Dikkat ederseniz, bütün o liderlerin arkasında, o konferanslara giden en az bir 10 kişi, bir 5 kişi, işte ne dersiniz deyin insan var.

Aydın: Bir ekip var.

Tan: Bir ekiple, bir delegasyonla gidiyorlar oraya. Şimdiki, bugün gördüğümüz, lider diplomasisi veyahut liderler teması, bundan yoksun. Aşağıdan yukarıya bir süreçten ziyade yukarıda kalan bir süreç. İki kişinin telefon üzerinden görüşmesine kurumsal anlamda nüfuz eden çok sınırlı insan var. O süreçte, görüşülen konulara katkıda bulunan çok sınırlı, belki de bazı hallerde hiç kimse yok. Bunun getirisi elbette oluyordur. Eğer iyi bir ilişkiyse. Bugün Amerika'yla yürütülen ilişki çok büyük anlamda böyle bir ilişki. Zirvede cereyan eden bir ilişki. Ama bu ne getiriyor ne götürüyor, onlar tartışılır. Benim açımdan, ben kurumsal anlamda bir ilişkinin birlikte götürülmesi, yani zirvedeki siyasetçilerin kendi aralarında, liderlerin kendi aralarında kurduğu dostluğu kurumsal yapılar arasına da taşımak suretiyle pekiştirmenin çok daha yararlı sonuçlar vereceğini düşünüyorum. Mutlaka bu riskleri görüyoruz. Mesela Başkan Trump'ın bir tweet'i ile çok önemli eşikler yaratabildiğini görüyoruz. Bunun arkasında kurumsal ne vardır, yajug var mıdır, onu bilemem ama pek olduğu kanaatinde değilim. Şimdi, şöyle geriye doğru bakıp düşündüğümüzde Türkiye'nin bu teknoloji bakımından hiçbir sıkıntısı yok. Bizim Z kuşağımız, bütün benzer kuşaklarla aynı imkanlara

sahip. Onlarda ne varsa, hangi araçlara sahiplerse, bizdekiler de aynı, ama bir strateji eksikliği var. Biz bu konuda biraz gerideyiz gibime geliyor. Artık bu kurumsal koordinasyon ekosisteminin kurulması konusundaki eksiklikleri -içerik oluşturmak gibi konularda eksikliklerimiz var- bu eksiklikleri gidermemiz lazım. Bunun mutlaka üzerinde çalışılması lazım. Bir de bunu tabii engelleme amacıyla söylemiyorum ama neticede liderlere nüfuz edebilmek bakımından, onlara daha fazla destek olabilmek açısından da biraz çalışmak gerekir diye düşünüyorum. Şimdi bu konuda imkan sağlanıyor mu? O tür adımlar atmak isteyenlere bir alan açılıyor mu? Onu da bilemiyorum. Lakin tamamen liderler üzerine kurulu bir diplomasinin de bazı sakıncaları, sıkıntıları olabiliyor diye düşünüyorum.

Aydın:Şevket Hocam son olarak aynı şeyi sana da sorayım. Bir saate yaklaştık. Yarım saat diye yola çıktık ama iyi gidiyor konuşma. Sen de liderler diplomasisi ile ilgili genel olarak ne düşünüyorsun? Bir de zaten özel olarak çalıştığın konuyla da ilgili olarak, bugünkü dünyada Twitter diplomasisi de büyük ölçüde liderler üzerinden gidiyor. Zira Twitter dünyası da kurumsal yapılardan ziyade *celebrity*(ünlü) isimler peşinde, insanlar, bireyler peşinde koşuyor. Yani, Türkiye Dışişleri Bakanlığı olsun, ABD Dışişleri Bakanlığı olsun, ya da başka bir ülkenin Dışişleri Bakanlığı olsun, o ülkenin liderleri kadar takip edilmiyor. Dolayısıyla, buradaki hedef de etki yaratmak olunca liderler kaçınılmaz olarak öne çıkıyor. Hatta buna uzun süre direnen liderler bile eninde sonunda gelip bu işin bir parçası oluyorlar. Ama burada biraz zamana bağlı olarak sürükleniyor olmak ille de yaşılanın iyi olduğu anlamına gelmiyor diye düşünüyorum. Senin görüşlerini de alalım; olayın Twitter boyutunu da ekleyelim buna, ama daha geniş anlamında lider diplomasisi ile ilgili artı ve eksiler konusunda söyleyeceklerini de alalım.

Ovalı: Biraz önce de söylemiştim; diplomatların tamamen dışarıda bırakılması veya kısmen dışarıda bırakılması, işin tamamen karar alıcılar, siyasetçiler tarafından yürütülmesinin birtakım sakıncaları var. Öte taraftan, bu lider diplomasisi aynı zamanda söylediğiniz gibi Twitter diplomasisinin de özü. Çünkü herkes liderlerin ağzından çıkacak mesajlara, onların muhataplarına verecekleri mesajlara odaklanmış durumda. Liderler genelde bu diplomatik faaliyetleri, Twitter diplomasisi dediğimiz faaliyetleri yürütürken Twitter'ı belli amaçlarla kullanıyorlar. Bunlardan birincisi bilgilendirme. Yani ne yaptıklarına dair

kamuoyunu bilgilendiriyorlar. Muhataplarını bilgilendiriyorlar ya da daha geniş bir çerçeveden Twitter kullanıcıları bilgilendiriyorlar. Twitter'ı bir araç olarak ikinci kullanma amaçları, kamuoyu kazanma. Bu sadece kendi kamuoyları değil, aynı zamanda başka ülke yurttaşları, başka ülke vatandaşları ve tüm Twitter kullanıcılarını kazanmayı da amaçlıyor. Böyle bir amaçla da kullanıyorlar. Üçüncüsü ise, Twitter diplomasisini en dar kalıptan tanımlarsak, tam tamamına mesaj iletme, tutum iletme, tepki-reaksiyon iletme amacıyla da kullanıyorlar. Peki, bu liderler arasında sıkça gördüğümüz bir şey mi? Bugün dünyada devletlerini temsil eden, onu temsil yetkili liderler dediğimiz grubun aşağı yukarı %96'sı Twitter'da var. Bu çok büyük bir rakam. Kimi aktif kullanıcı ,kimi aktif kullanıcı değil. Ama Twitter'da varlar. Kim yok dersenez, bildiklerimizden örneğin Angela Merkel'in henüz bir Twitter hesabı yok. Bir ara Twitter hesabı almıştı, daha sonra onu kapattı.

Aydın: Onu tahmin ettim ben de. Kuzey Kore Başkanı'nın da yok diye düşünüyorum...

Ovalı: Evet. Tabii, liderlerin Twitter kullanmaları çok ilgi çekiyor. Sayın Büyükelçim de söyledi, bir tweet çok farklı yönlere çekilebiliyor. Farklı yönlere götürülebiliyor. Kriz yaratma potansiyeli var. Öte taraftan, diplomasinin ne olduğuna dair kullanıcıları yönlendirici bir şeffaflık yönü de var. Başta söylemişim. Vatandaşın en fazla merak ettiği konu, kapalı kapılar ardında ne konuşulduğu. Aslında liderler attıkları mesajlarla bunun ipuçlarını bize veriyorlar. Neler konuşulduğu hakkında. Ama bazı vakalarda ipin uçunun kaçtığını söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin, Başkan Trump'ın mesela Twitter kullanımı son derece problemlidir. Bunu sadece bize attığı, yani Türkiye'yi muhatap alarak attığı tehdit mesajlarını temel alarak söylemiyorum. Örneğin, İngiltere'nin Washington'a atanan Büyükelçisi'ne ettiği hakaretler. Kuzey Kore liderine Twitter üzerinden ağza alınmayacak hakaretler etmesi. Pek çok krize yol açtı. Yine bu liderlerden Bolsonaro, Facebook'da bir krizi yol açtı. Fransa ile Brezilya arasında bir krize yol açtı. Macron'un eşiyle ilgili yaptığı yakışsız bir şaka iki ülke arasında gerçekten bir kriz yarattı. Dolayısıyla, evet lider diplomasisi herkesin çok ilgisini çekiyor. Bir tweet anında on binlerce beğeni ve *re-tweet* alıyor ama hakikaten kriz potansiyeli de oldukça yüksek bir faaliyet diyebiliriz.

Aydın: Aslında, aklımda daha çok soru var ve şimdi bizi dinleyenler ‘hiç işin pratiğine girmediler’ diye de bizi eleştirecekler ama o da bir dahaki programa kalsın. Bir de diplomasinin pratiğine bakalım. Bir daha program yapıp hangi ülkeler bunu nasıl kullanıyor, kim ne yapıyor, Türkiye’nin diplomasisi ne kadar başarılı, onları da ayrıca konuşalım. Çok teşekkür ediyorum. Güzel bir program oldu. İnşallah, başka programlarda tekrar görüşmek üzere. Herkese de, “bir daha ki Panorama Söyleşisi’nde bizi izlemeye devam edin” diyorum. Hoşça kalın.

Prof. Dr. Mustafa Aydın, Uluslararası İlişkiler Konseyi Yönetim Kurulu Başkanı ve Kadir Has Üniversitesi Öğretim üyesidir. Halen Euro-Mediterranean University (Slovenya) Senato Üyesi ve World Council for Middle Eastern Studies Yönetim Kurulu üyesi görevlerini sürdüren Prof Aydın, European Academy of Sciences and Art, European Leadership Network, Global Relations Forum, Turkish Atlantic Council, International Political Science Association ve International Studies Association üyesidir. Bugüne kadar yurt içi ve dışında çok sayıda üniversite ve araştırma merkezinde çalışmalar yürütmüş olan Aydın’ın Türk dış ve güvenlik politikaları, uluslararası güvenlik, uluslararası ilişkiler teorileri ile Karadeniz, Kafkaslar ve Orta Asya bölgeleri jeopolitik ve güvenliği üzerine yayınlanmış çok sayıda çalışması bulunmaktadır.

Büyükelçi (E.) Namık Tan, (1956, Mardin) 1978 yılında lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlamıştır. Üniversiteden sonra bir *Ticaret Bakanlığı Anlaşmalar Genel Müdürlüğü*'nde çalışan Tan, 2010 - 2014 yılları arasında Türkiye'nin ABD büyükelçiliği görevini yürütmüştür.

Doç. Dr. Şevket Ovalı, Lisans eğitimini Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde 1996 yılında tamamlamıştır. Yüksek lisans derecesini Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'ndan, doktora derecesini ise Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'ndan alan Doç Dr. Ovalı, 2004'ten bu yana Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Bir süre Hollanda Maastricht University College'da lisans ve lisansüstü dersler veren Ovalı'nın başlıca çalışma alanları, uluslararası güvenlik, Türk dış politikası, Türk-Yunan ilişkileri ve Türk-Amerikan ilişkileridir. Doç. Dr. Ovalı, 2010'dan beri *Uluslararası İlişkiler Dergisi*'nin editörü olarak görev yapmaktadır.